

Qambarov Sherali Abdumalikovich

harbiy fanlar nomzodi

O‘zbekiston Respublikasi Axborot-kommunikatsiya

texnologiyalari va harbiy aloqa instituti

HARBIY KADRLARNI TAYYORLASH TIZIMINI

TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Камбаров Шерали Абдумаликович

кандидат военных наук

Институт информационно-коммуникационных технологий

и военной связи Республики Узбекистан

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ

ВОЕННЫХ КАДРОВ

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy xavfsizlik muhitida harbiy kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda harbiy ta‘limning tashkiliy-pedagogik asoslari, o‘quv jarayonini raqamlashtirish, kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish hamda nazariy bilim bilan amaliy ko‘nikmalar o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlash masalalari ko‘rib chiqilgan. Xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribasi qiyosiy o‘rganilib, milliy sharoitga moslashtirilgan kompleks model taklif etilgan. Tadqiqot natijalari harbiy ta‘lim muassasalarining o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilishda, kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: harbiy ta‘lim, harbiy kadrlar, kompetensiyaviy yondashuv, harbiy pedagogika, raqamli ta‘lim texnologiyalari, professional tayyorgarlik, modernizatsiya, milliy xavfsizlik.

Аннотация. В статье анализируются приоритетные направления совершенствования системы подготовки военных кадров в условиях современной безопасности. В исследовании рассмотрены организационно-педагогические основы военного образования, а также теоретические вопросы внедрения подхода, основанного на компетенциях, и цифровизации

учебного процесса. Изучены вопросы обеспечения баланса между теоретическими знаниями и практическими навыками. На основе сопоставительного изучения передового опыта зарубежных стран предложена комплексная модель, адаптированная к национальным условиям. Результаты исследования имеют практическое значение в модернизации учебных программ высших военных образовательных учреждений, повышении качества подготовки кадров.

Ключевые слова: военное образование, военные кадры, компетентностный подход, военная педагогика, технологии цифрового образования, профессиональная подготовка, модернизация, национальная безопасность.

Zamonaviy davlat mudofaa qobiliyatining mustahkamligi ko'p jihatdan harbiy kadrlarning kasbiy tayyorgarlik darajasiga bog'liq. Harbiy texnikaning jadal rivojlanishi, urush yuritish shakllarining tubdan o'zgarishi va xavfsizlikka oid yangi tahdidlarning paydo bo'lishi harbiy ta'lim tizimi oldiga yangi, murakkab vazifalarni qo'yimoqda. Bugungi kunda harbiy mutaxassisdan nafaqat chuqur nazariy bilim, balki tezkor qaror qabul qilish, yuqori texnologiyali tizimlarni boshqarish va o'zgaruvchan vaziyatga moslashish ko'nikmalari ham talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan harbiy islohotlar doirasida harbiy ta'lim sifatini oshirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Mamlakatimiz Qurolli Kuchlarini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish, zamonaviy qurol-yarog' va texnika bilan qurollantirish jarayoni harbiy kadrlar tayyorlash tizimini ham tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Shu nuqtai nazardan, mavzu dolzarbligi shubhasizdir.

Harbiy kadrlar tayyorlash tizimi - bu shunchaki bilim berish jarayoni emas, balki davlat xavfsizligini ta'minlashning strategik resursini shakllantirish mexanizmidir. Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, hech qanday zamonaviy qurol-yarog' yoki texnika yaxshi tayyorlangan, yuqori malakali harbiy mutaxassisning o'rnini bosa olmaydi. Aynan inson omili - harbiy xizmatchining bilimi, kasbiy mahorati, ruhiy bardoshlilik va qaror qabul qilish qobiliyati - zamonaviy

mojaralarda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli harbiy ta'lim tizimini takomillashtirish nafaqat pedagogik, balki milliy xavfsizlik masalasi hamdir.

So'nggi o'n yilliklarda harbiy ish sohasida yuz bergan o'zgarishlar zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining harbiy sohaga keng kirib kelishi, gibrud urush usullarining paydo bo'lishi, uchuvchisiz tizimlar va avtomatlashtirilgan boshqaruv vositalarining ommalashuvi-harbiy mutaxassisga qo'yiladigan talablarni tubdan o'zgartirdi. Bugungi harbiy xizmatchi bir vaqtning o'zida ham tor mutaxassis, ham keng dunyoqarashga ega tahlilchi, ham jamoa bilan samarali ishlay oladigan rahbar bo'lishi kerak. Bunday ko'p qirrali talablarni faqat tizimli va kompleks yondashuv asosida qondirish mumkin [1].

Mazkur maqolaning maqsadi - harbiy kadrlarni tayyorlash tizimining hozirgi holatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda tizimni takomillashtirishning ilmiy asoslangan yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda quyidagi vazifalar hal etilgan: harbiy ta'limning nazariy-uslubiy asoslarini o'rganish; xorijiy davlatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish; tizimning zaif tomonlarini aniqlash; takomillashtirishning kompleks modelini taklif etish; modelni amaliyotga joriy etish bosqichlarini ishlab chiqish. Tadqiqotning ilmiy yangiligi harbiy kadrlar tayyorlash tizimini yagona, o'zaro bog'langan to'rt komponentli kompleks model sifatida ko'rib chiqilishida namoyon bo'ladi.

Harbiy kadrlarni tayyorlash muammolari xorijiy va mahalliy olimlarning ko'plab ilmiy ishlarida o'z aksini topgan. Harbiy pedagogika sohasidagi tadqiqotlarda harbiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlari jismoniy va psixologik bardoshlilikning yuqori talablari, intizom va jamoaviylik tamoyillari, hamda nazariy bilimni real jangovar sharoitda qo'llay olish zarurati alohida ta'kidlanadi [1].

Harbiy psixologiya yo'nalishidagi ishlarda harbiy xizmatchining ruhiy bardoshliliigi, stress sharoitida samarali harakat qilish qobiliyati va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalari chuqur o'rganilgan. Tadqiqotchilar harbiy ta'limda kognitiv tayyorgarlik bilan bir qatorda emotsional-irodaviy fazilatlarni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, jamoaviy

moslashuvchanlik (team adaptation) nazariyasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda jangovar guruhning o'zgaruvchan vaziyatga moslashish mexanizmlari tahlil qilingan [2].

Mahalliy tadqiqotchilar O'zbekiston harbiy ta'lim tizimining milliy o'ziga xosligini, ta'lim mazmunini davlat mudofaa ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish masalalarini o'rgangan. Milliy harbiy pedagogika maktabi an'analari, vatanparvarlik tarbiyasi bilan kasbiy tayyorgarlikni uyg'unlashtirish, harbiy ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'rni kabi masalalar tadqiqotlarda muhim o'rin egallaydi. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, harbiy kadrlar tayyorlash tizimini kompleks – ya'ni tashkiliy, pedagogik, texnologik va kadrlar jihatlarini birgalikda qamrab oluvchi – yondashuv asosida takomillashtirish masalasi yetarlicha o'rganilmagan. Mavjud tadqiqotlarning aksariyati alohida muammolarga (masalan, faqat o'quv dasturlari yoki faqat texnologiyalar) bag'ishlangan bo'lib, tizimning barcha elementlarini o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiquvchi yaxlit ilmiy yondashuv kam uchraydi. Aynan shu ilmiy bo'shliqni to'ldirish ushbu maqolaning vazifasidir [3].

Empirik darajada xorijiy davlatlarning (AQSh, Germaniya, Turkiya, Janubiy Koreya) harbiy ta'lim modellari hujjatli manbalar asosida qiyosiy o'rganildi. Tahlil mezonlari sifatida quyidagilar tanlandi: ta'lim mazmunining amaliyot bilan bog'liqlik darajasi; raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'lami; uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimi; baholashning xolisligi. Olingan ma'lumotlar milliy sharoitga moslashtirilgan model ishlab chiqishda asos qilib olindi [3].

Harbiy ta'lim tizimining hozirgi holati va muammolari. Olib borilgan tahlil harbiy kadrlarni tayyorlash tizimida bir qator tizimli muammolarni aniqlash imkonini berdi.

Birinchiidan, o'quv dasturlarining mazmuni va real jangovar faoliyat talablari o'rtasida ma'lum tafovut mavjud – nazariy tayyorgarlik ulushi amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga nisbatan ortiqcha.

Ikkinchidan, ta'lim jarayonida zamonaviy raqamli texnologiyalar, jumladan simulyatsion majmualar va virtual mashg'ulot tizimlaridan foydalanish darajasi yetarli emas.

Uchinchidan, professor-o'qituvchilar tarkibining bir qismida amaliy jangovar tajriba bilan zamonaviy pedagogik kompetensiyalarning uyg'unligi ta'minlanmagan.

To'rtinchi muammo-bilim va ko'nikmalarni baholash tizimining yetarlicha xolis va kompetensiyaga yo'naltirilmaganligi. Mavjud baholash ko'pincha nazariy bilimni tekshirishga qaratilgan bo'lib, tinglovchining real vaziyatda harakat qila olish qobiliyatini to'liq aks ettirmaydi.

Beshinchidan, harbiy ta'lim muassasalari bilan amaldagi qo'shinlar o'rtasidagi qaytar aloqa mexanizmi kuchsiz-ya'ni bitiruvchilarning xizmatdagi faoliyati natijalari o'quv jarayonini takomillashtirishda yetarlicha hisobga olinmaydi.

1-jadval.

Xorijiy harbiy ta'lim modellarining qiyosiy tahlili

Mamlakat	Asosiy yondashuv	Kuchli tomoni	Milliy tizim uchun xulosa
AQSh	Muammoga asoslangan o'qitish	Amaliyot bilan yuqori bog'liqlik	Amaliy modullar ulushini oshirish
Germaniya	Akademik standartlar integratsiyasi	Fuqarolik va harbiy ta'lim uyg'unligi	Diplomlarning o'zaro tan olinishi
Turkiya	Uzluksiz harbiy ta'lim	Bosqichlararo izchillik	Yagona uzluksiz traektoriya
J. Koreya	Raqamlashtirish va AI-simulyatsiya	Xolis, ma'lumotga asoslangan baho	Simulyatsion majmualarni joriy etish

Xorijiy tajribaning qiyosiy tahlili. Rivojlangan davlatlarning harbiy ta'lim tizimlari tahlili bir qator umumiy tamoyillarni aniqlash imkonini berdi. AQSh harbiy akademiyalarida ta'lim mazmuni "muammoga asoslangan o'qitish" (problem-based learning) tamoyili asosida qurilgan bo'lib, tinglovchilar o'quvning dastlabki bosqichidanoq real operatsion vazifalarni hal qilishga jalb etiladi. Germaniya modelida fuqarolik oliy ta'limi standartlari bilan harbiy mutaxassislik talablarining uyg'unligi diqqatga sazovor [4].

Turkiya tajribasida harbiy ta'limning uzluksizligi – boshlang'ich tayyorgarlikdan tortib oliy harbiy boshqaruv darajasigacha bo'lgan yagona, izchil tizim e'tiborni tortadi. Janubiy Koreya modelida esa raqamli texnologiyalar, sun'iy intellektga asoslangan simulyatsiya majmualari va ma'lumotlarga asoslangan baholash tizimlari keng joriy etilgan. Quyidagi jadvalda tahlil qilingan modellarning asosiy xususiyatlari qiyoslangan.

Harbiy kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishning kompleks modeli. Tadqiqot natijalari asosida harbiy kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirishning kompleks modeli ishlab chiqildi. Model bir-biri bilan o'zaro bog'langan to'rtta asosiy yo'nalishni qamrab oladi va ularning yaxlit, muvofiqlashtirilgan tarzda amalga oshirilishini nazarda tutadi [5].

Birinchi yo'nalish - ta'lim mazmunini kompetensiyaviy asosda qayta qurish. O'quv dasturlari aniq, o'lchanadigan kasbiy kompetensiyalar ro'yxati asosida qayta loyihalangani. Har bir o'quv moduli pirovardida tinglovchi qanday real vazifani bajara olishi kerakligi bilan bog'lanadi. Nazariy va amaliy tayyorgarlik o'rtasidagi nisbat amaliy ko'nikmalar foydasiga optimallashtiriladi.

Ikkinchi yo'nalish - o'quv jarayonini raqamlashtirish. Simulyatsion majmualar, virtual va kengaytirilgan reallik tizimlari, raqamli mashg'ulot poligonlari joriy etiladi. Bu xavfsiz sharoitda murakkab jangovar vaziyatlarni ko'p marta mashq qilish, xatolardan o'rganish va resurslarni tejash imkonini beradi.

Uchinchi yo'nalish-professor-o'qituvchilar salohiyatini rivojlantirish. Pedagoglarning amaliy jangovar tajribasi zamonaviy pedagogik va raqamli kompetensiyalar bilan uyg'unlashtiriladi. Qo'shinlarda navbatma-navbat xizmat (rotatsiya) va uzluksiz malaka oshirish tizimi yo'lga qo'yiladi.

To'rtinchi yo'nalish - baholash va qaytar aloqa tizimini takomillashtirish. Baholash kompetensiyaga yo'naltirilib, real vaziyatdagi harakatlarni xolis o'lchashga qaratiladi. Bitiruvchilarning qo'shinlardagi faoliyati natijalari muntazam tahlil qilinib, o'quv jarayonini takomillashtirishga qaytariladi – ya'ni "ta'lim muassasasi – qo'shin" yopiq aylanma aloqa mexanizmi yaratiladi.

Modelning asosiy ustunligi shundaki, u alohida choralar yig'indisi emas, balki yaxlit tizim sifatida ishlaydi. To'rtta yo'nalishning o'zaro muvofiqligi ta'minlanganda har bir komponent boshqasini kuchaytiradi: raqamli texnologiyalar kompetensiyaviy ta'limni boyitadi, malakali pedagoglar texnologiyalarni samarali qo'llaydi, xolis baholash esa butun tizimning natijaga yo'nalganligini ta'minlaydi.

Birinchi bosqich – tayyorgarlik va loyihalash (1–2-yillar). Ushbu bosqichda mavjud o'quv dasturlari kompetensiyaviy yondashuv talablari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi, kasbiy kompetensiyalarning aniq ro'yxati ishlab chiqiladi, professor-o'qituvchilar tarkibining malaka holati baholanadi va raqamli infratuzilmaga bo'lgan ehtiyoj aniqlanadi. Bu bosqich – keyingi o'zgarishlarning mustahkam poydevorini yaratadi.

Ikkinchi bosqich – tajriba-sinov joriy etish (3–4-yillar). Yangilangan o'quv dasturlari va raqamli texnologiyalar dastlab tanlangan o'quv yo'nalishlarida tajriba tariqasida sinovdan o'tkaziladi. Olingan natijalar tahlil qilinib, model zaruriy tuzatishlar bilan takomillashtiriladi. Bu yondashuv keng ko'lamlı joriy etishdagi xavf-xatarlarni minimallashtiradi.

Uchinchi bosqich – to'liq joriy etish va monitoring (5-yildan boshlab). Sinovdan muvaffaqiyatli o'tgan model barcha harbiy ta'lim muassasalarida to'liq joriy etiladi. Muntazam monitoring va baholash tizimi yo'lga qo'yilib, model uzluksiz takomillashtirib boriladi. Bu bosqichda "ta'lim muassasasi – qo'shin" qaytar aloqa mexanizmi to'liq ishga tushadi.

Bosqichma-bosqich yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u resurslarni oqilona taqsimlash, har bir bosqichda olingan tajribani keyingisida hisobga olish va kutilmagan xatarlarni o'z vaqtida bartaraf etish imkonini beradi. Shuningdek, bu yondashuv tizimni keskin emas, balki bosqichma-bosqich, barqaror tarzda o'zgartirishni ta'minlaydi [6].

Amaliy tavsiyalar. Tadqiqot natijalari asosida harbiy kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

harbiy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlarini kompetensiyaviy standartlar asosida bosqichma-bosqich qayta ko'rib chiqish va amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish;

zamonaviy simulyatsion majmualar, virtual o'quv poligonlari va raqamli mashg'ulot tizimlarini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha maxsus dastur qabul qilish;

professor-o'qituvchilar uchun amaliy qo'shinlarda navbatma-navbat xizmat o'tash va uzluksiz malaka oshirish tizimini joriy etish;

baholash tizimini kompetensiyaga yo'naltirish va xolis, ma'lumotlarga asoslangan baholash vositalarini ishlab chiqish;

harbiy ta'lim muassasalari va amaldagi qo'shinlar o'rtasida muntazam qaytar aloqa mexanizmini institutsional darajada mustahkamlash [7].

Xulosa o'tkazilgan tadqiqot harbiy kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi asosiy xulosalarga kelish imkonini berdi:

Harbiy ta'lim sifati davlat mudofaa qobiliyatining hal qiluvchi omillaridan biri bo'lib, uni zamonaviy tahdidlar va texnologik o'zgarishlarga muvofiq muntazam takomillashtirib borish zaruriy ehtiyojdir.

Mavjud tizimning asosiy muammolari nazariy va amaliy tayyorgarlik o'rtasidagi nomutanosiblik, raqamli texnologiyalardan yetarli foydalanmaslik hamda baholash va qaytar aloqa mexanizmlarining kuchsizligi bilan bog'liq.

Xorijiy ilg'or tajribani ko'r-ko'rona nusxalash emas, balki uni milliy sharoit va an'analarga moslashtirgan holda sintez qilish maqsadga muvofiqdir.

Taklif etilgan kompleks model - ta'lim mazmuni, raqamlashtirish, pedagog salohiyati va baholash yo'nalishlarini yaxlit muvofiqlashtirishga asoslanib, kadrlar tayyorlash sifatini sezilarli oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari harbiy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlarini modernizatsiya qilishda, harbiy pedagogikaning nazariy bazasini boyitishda hamda kadrlar tayyorlash siyosatini ishlab chiqishda amaliy ahamiyatga ega. Keyingi tadqiqotlarda modelning ayrim komponentlarini empirik sinovdan o'tkazish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining harbiy ta’lim tizimini takomillashtirishga oid qarorlari va farmonlari to‘plami. – Toshkent: Adolat, 2022.
2. Karimov B.A. Harbiy pedagogika asoslari. – Toshkent: Harbiy akademiya nashriyoti, 2021. – 196 b.
3. Wong L., Gerras S. Changing Minds in the Army: Why It Is So Difficult and What to Do About It // Military Review. – 2021. –No. 4. –P. 45–58.
4. Salas E., Cannon-Bowers J. The Science of Training: A Decade of Progress // Annual Review of Psychology. – 2020. – Vol. 71. – P. 471–499.
5. Rasulov A.N. Zamonaviy harbiy ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish // Harbiy ilm-fan axborotnomasi. – Toshkent, 2022. – No. 2. –B. 33–41.
6. Tashkilot va boshqaruv: harbiy kadrlar siyosati / mas’ul muharrir D.X. Yusupov. – Toshkent: Fan, 2023. –214 b.
7. Abdullayev S.S. Harbiy mutaxassislarni kompetensiyaviy yondashuv asosida tayyorlash masalalari // Pedagogik mahorat. – 2023. - No. 1. –B. 58–64.